

ВОЙТОВИЧ Наталія,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри права та
публічного управління,
Житомирський державний
університет імені Івана Франка
м. Житомир, Україна

ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. В умовах майже трьох років повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну правовий режим воєнного стану є однією з умов, коли кваліфікація кримінальних правопорушень набуває певного забарвлення об'єктивної сторони складів кримінальних правопорушень, що суттєво впливає на призначення покарання і віднесення кримінально караного діяння до кримінального правопорушення (злочину) з певним рівнем тяжкості. Однак, виникає питання, чи введення правового режиму воєнного стану є обов'язковою обтяжуючою, кваліфікуючою обставиною при вчиненні кримінальних правопорушень в різних сферах дії Особливої частини Кримінального кодексу України і співвідношення з вимогами його Загальної частини.

Аналіз наукових досліджень. Кримінально-правові питання воєнного стану досліджувалися та аналізувалися такими науковцями, як Ю. Карпюк, С. Кириченко, М. Лобко, Б. Парахонський, В. Семененко, Л. Чупрій, С. Харитонова та іншими. Однак, кількість таких досліджень ще є недостатньою тому, що збройна агресія росії проти нашої держави - України триває вже,

приблизно, десять років, а широкомасштабне вторгнення майже три. По при те, більшість змін до чинного законодавства парламентом України були внесені лише після двадцять четвертого лютого дві тисячі двадцять другого року. Тому виникає необхідність поглиблення розуміння та уявлень про правовий режим воєнного стану та необхідності застосування його як обтяжуючої обставини чи кваліфікованого складу при кваліфікації кримінальних правопорушень.

Мета та завдання статті. Ціль написання роботи – визначення суспільної небезпечності та кримінальної протиправності кримінальних правопорушень (кримінальних проступків та злочинів), які вчинюються в умовах правового режиму воєнного стану, враховуючи зміни до закону про кримінальну відповідальність - Кримінального кодексу України (далі – КК України) та його чинну редакцію (станом на 01.11.2024 р.) [1].

Виклад основного матеріалу. У відповідності до положень вищевказаного закону, а саме статті другої КК України, підставою для притягнення особи до кримінальної відповідальності є суспільна небезпечність діяння та наявність всіх ознак складу кримінального правопорушення.

До складу кримінального правопорушення відносяться:

а) об'єкт складу кримінального правопорушення, тобто ті суспільні відносини, які охороняються кримінальним законодавством;

від об'єкта складу кримінального правопорушення необхідно відмежовувати предмет кримінального правопорушення, яким можуть бути речі матеріального світу;

б) об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення, яка включає в себе обов'язкову ознаку діяння (дію – активну поведінку особи чи бездіяльність – пасивна поведінка людини при необхідності діяти, яка виникає внаслідок покладених на неї додаткових обов'язків, які можуть бути обумовлені її родинними зв'язками, сферою роботи та інше), додаткові ознаки: суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок між діянням та наслідками, час, місце, спосіб, знаряддя, обстановка вчинення кримінального правопорушення;

в) суб'єкт складу кримінального правопорушення – фізична осудна особа, яка на момент вчинення кримінального правопорушення досягла віку, з якого наступає кримінальна відповідальність (розділ 4 КК України), де вказано на види суб'єктів, а саме загальний та спеціальний;

г) суб'єктивна сторона складу кримінального правопорушення, тобто психічне ставлення особи до свого суспільно небезпечного діяння в різних формах - умислу або необережності, як обов'язкової ознаки, а також мотив і мета, як додаткові ознаки.

В залежності від того, як законодавець побудував склад кримінального правопорушення в Особливій частині Кримінального кодексу України, деякі обставини вчинення суспільно небезпечного діяння є обов'язковими для його визначення та суттєво впливають на кримінально правову кваліфікацію.

Як зазначалося, що після 24 лютого 2022 року, коли відбулося широкомасштабне вторгнення російської федерації на нашу державу, Верховна Рада України, у відповідності до положень статті 106 Конституції України [2], затвердила Указ Президента про введення воєнного стану.

Поняття воєнного стану закріплено в статті 1 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»: воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [3].

Аналогічне визначення передбачено і в статті першій Закону України «Про оборону України» [4]. Порівнявши ці норми, можна виділити наступні ознаки воєнного стану:

- це правовий режим;
- вводить в дію за чітко регламентованою процедурою;
- може поширюватися як на всю територію держави, так і на окремі місцевості;
- державним органам та органам місцевого самоврядування надаються пені повноваження щодо обмеження конституційних прав, свобод людини та громадянина, однак такі обмеження повинні мати чіткі часові рамки.

Суспільна небезпечність кримінального правопорушення в час, коли тривають активні бойові дії, більшість людей перебуває кожного дня під впливом тривоги за своє життя і життя своїх близьких, багато хто втратив житло та майно, вразливість суспільства стає значною, тому умови воєнного стану, які закріплені в діючому кримінальному законі є виправданими та суттєвими.

З березня місяця 2022 року Парламентом були внесені зміни в Кримінальний кодекс України, де, як обтяжуюча та кваліфікуюча обставина зазначається воєнний стан. Однак, законодавець застосовує різні його дефініції, такі як, «в умовах воєнного стану» або «з використанням воєнного стану», «в умовах дії режиму воєнного стану».

Різне застосування таких визначень не дає можливості з'ясувати питання чи всі кримінальні правопорушення, які вчинюються після введення правового режиму воєнного стану будуть враховувати даний час або обстановку чи умови вчинення кримінально протиправного діяння і, відповідно, враховуватися як кваліфікуюча чи обтяжуюча ознака.

Об'єднана палата Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду розглянула та прийняла рішення, що особливо кваліфікуючою ознакою

крадіжки є її вчинення в умовах воєнного стану і застосування даної норми є правильним без врахування спричиненої шкоди.

Однак, вчинення кримінального правопорушення з використанням умов воєнного стану (пункт 11 частини 1 статті 67 КК України) не є тотожним в розумінні та тлумаченні обставин вчинення кримінального правопорушення як обов'язкової ознаки об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення і повинна враховуватися як обтяжуюча обставина при призначенні кримінального покарання, виходячи з реальних обставин вчинення кримінально протиправного діяння.

Висновки. Враховуючи, що положення Кримінального кодексу України належать до виключної компетенції законодавця – Верховної ради України, застосування як кваліфікуючої або особливо кваліфікуючої ознаки умов воєнного стану є обов'язковим, якщо вона прямо передбачена в диспозиції статті Особливої частини закону про кримінальну відповідальність. Однак, щоб не виникали складнощі в правильному та однозначному застосуванні положень кримінального законодавства необхідно внести зміни Парламенту України до тих норм, які передбачають умови правового режиму воєнного стану та офіційно закріпити таке положення в КК України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. – [Електронний ресурс] / Режим доступу до кодексу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n61>
2. Конституція України // Відомості Верховної Ради України, 1996. – № 30. – 141 с.
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 01.12.2024).
4. Про оборону України: Закон України від 6 грудня 1991 р. № 1932-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 01.12.2024).